

Türkiye Cumhuriyeti. 1 Kasım 1922'de saltanatın ilgasından sonra halifeye mahsus olmak üzere, yeşil zemin ortasında sekiz şualı beyaz bir güneş içindeki kırmızı zeminde beyaz ay yıldızı ihtiva eden bir sancak kabul edildi ve saltanata mahsus bayrak da kaldırıldı. Ancak imparatorluk devrindeki millî bayrak muhafaza edildi. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet idaresinin kuruluşundan ve halifelüğün kaldırılmasından sonra 22 Ekim 1925'te bir sancak tâlimatnâmesi yayımlanarak savaş ve ticaret gemileri hakkında belli esaslar kabul edildi. Bu tâlimatnâme, millî bayrağın şeklini kesin surette tesbit etmekle birlikte, daha çok donanmanın ihtiyaçlarına göre yapıldığından özel bir mahiyet taşıyordu. Bunun üzerine 29 Mayıs 1936'da Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilerek 5 Haziran 1936'da *Resmî Gazete*'de yayımlandı. Bakanlar kurulu tarafından 28 Temmuz 1937'de kabul edilip 14 Eylül 1937'de yayımlanan 7175 sayılı kararname ile de bu kanunun nasıl tatbik olunacağını tesbit eden Türk bayrağı nizamnâmesi uygulanmaya başlandı. Türkiye Cumhuriyeti'nde kullanılan her türlü bayrakla (millî bayrak, cumhurreisine mahsus bayrak, ordu ve donanmaya ve devletin diğer dairelerine mahsus bayraklar) onlara ait bütün vasıfları en ince ayrıntılarına kadar tesbit eden bu kanun ve nizamnâme ile ay yıldızlı kırmızı Türk bayrağı kesin şeklini almış oldu.

Bundan başka Birleşmiş Milletler, Nato, UNESCO, Kızılay, Kızılhaç, Olimpiyat vb. milletlerarası kuruluşları temsil eden bayraklar da vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Bayrak kelimesi hakkında yapılan ilk etraflı ve ciddi inceleme, M. Fuad Köprülü'nün *İslâm Ansiklopedisi*'nde çıkan "Bayrak" maddesi olup (II, 401-420) bu madde de onun bir kısaltmasıdır. Dr. Rıza Nur'un *L'Histoire du Croissant* (*Revue de Turcologie*, 1933, III, 232-410) adlı eserinde çeşitli İslâm bayrakları ile Osmanlı bayraklarından bahsedilmişse de bir çalışması tenkitsiz olduğu gibi varılan sonuçlar da çoğunlukla yanlıştır. Ancak burada İstanbul ve Avrupa müzelerinde bulunan birtakım bayrak resimleri yer aldığından Osmanlı bayrakları tarihiyle uğraşanlar için değerli malzeme vardır. Fevzi Kurtuluş'un *Türk Bayrağı ve Ay Yıldız* (Ankara 1938, 166 sayfa) adlı monografisinde Osmanlılar'dan önceki Türk devletlerinin bayrakları hakkında verilen mâlûmat hem az hem de yanlıştır. Buna karşılık Topkapı Sarayı ve Bahriye müzelerindeki birtakım bayraklarla bazı yazma albümlerden faydalandığı için XVI-XIX. yüzyıllardaki Osmanlı bayrakları hakkında eserde zengin malzeme mevcuttur. Ancak tamamıyla tenkitsiz yazılan bu monografiden istifade edilmesi çok zor-

dur. Osmanlı bayrağı hakkında daha önce Ali Bey'in yayımladığı "Sancağımız ve Ay Yıldız Nakışı" (*TOEM*, 1333/1334, nr. 46, 47, 48) adlı makale de tenkitsiz bir inceleme olmakla birlikte Rıza Nur'un kitabında doğrudan doğruya bu makaleden faydalanılmıştır. Jean Dery'nin *The Encyclopaedia of Islam*'daki "Sancak" maddesi 1925'te yayımlanmış olmasına rağmen mükemmel bir filolojik tetkiktir. F. Kurtuluş'un kitabındaki bibliyografyada zikredilmeyen araştırmalar arasında en önemli olan iki tanesi şunlardır: Cemil, *Sancak ve Sancağımız* (İstanbul 1341, 34 sayfa); Ahmed Teymur Paşa, *Târîhu'l-â'lâmî'l-Ösmânî* (Arapça, Kahire 1347, 180 sayfa). XIV. yüzyılda yaşayan bir İspanyol Fransisken seyyahının 1877'de yayımlanan eseri 1912'de Sir Clements Markham tarafından İngilizce'ye çevrilerek *Book of the Knowledge* adıyla *Hakluyt Society* kütüphanesi arasında yayımlanmıştır. Burada Osmanlılar'dan önceki birtakım Türk devletlerinin bayrakları hakkında bazı bilgi ve resimler vardır. Ayrıca Topkapı Sarayı Müzesi'nde de bir İspanyol tarafından XV. yüzyılda yapıldığı anlaşılan bir harita üzerinden geçirilmiş Türk devletlerine ait bayrak resimlerine rastlanmaktadır. Bu son iki eserdeki resimler, birtakım açıklamalarla İbrahim Hakkı'nın *Topkapı Sarayında Deri Üzerine Yapılmış Eski Haritalar* (İstanbul 1936) adlı kitabında yayımlanmış olup sadece bu resimlerden istifade edilebilir.

Metinde kullanılan diğer başlıca kaynaklar şunlardır: *Dictionnaire de Marine*, "Drapeau", Paris 1820; K. Lokotsch, *Etymologisches Wörterbuch der Europäischen Wörter Orientalischen Ursprungs*, Heidelberg 1927, s. 16; *Müşned*, IV, 297; Tirmizî, "Cihâd", 10; Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 9-10; İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 591, 595-596; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 6-7, 106; Ebû's-Seyh, *Ahlâku'n-nebi ve âdâbüh* (nşr. Seyyid Cümeilî), Beyrut 1406/1986, s. 212; Firdevsî, *Şehnâme* (nşr. ve trc. J. Mohl), Paris 1838-78, IV, 382, 482; *Divânü lügâti't-Türk*, I, 1, 75, 77, 387, 388, 395; II, 98; III, 31, 38, 92, 98, 138, 270; Râvendî, *Râhatü's-sudûr* (Ateş), II, 288; Avfî, *Lübâb*, I, 242; II, 260; Tursun Bey, *Târîh-i Ebû'l-Feth* (nşr. Mertol Tulum), İstanbul 1977, s. 52; Selânikî, *Târîh* (İpsirli), I, 23, 315; II, 597, 612, 646; *Voyages du Chevalier Chanden en Perse* (nşr. Langlès), Paris 1811, V, 321; Lutfî, *Târîh*, I, 240; Kemâl İsfahânî, *Divân*, İstanbul 1339, s. 18; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (trc. Ahmet Özel), İstanbul 1991, II, 77-84; Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğunun Askerî Vaziyeti*, s. 142-143, 176-178; Barthold, *İslâm Medeniyeti*, s. 125, 128; Hamîdullah, *Hiz. Peygamberin Savaşları*, s. 273-288; Pakalın, I, 176-181; M. Fuad Köprülü, "Bayrak", *İA*, II, 401-420.

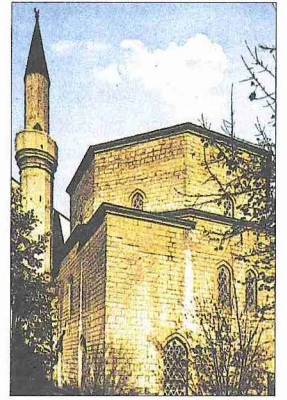

ORHAN F. KÖPRÜLÜ

BAYRAKLI CAMİ

**Belgrad'da
Türk devrinden günümüze kadar
ayakta kalan cami.**

Yugoslavya'nın başşehri Belgrad'da bugün Gospodar Jevremovoj caddesi yakınında bulunan Bayraklı Cami'nin hangi tarihte ve kim tarafından yaptırıldığı açık şekilde bilinmemektedir. Tayyib

Bayraklı
Cami -
Belgrad /
Yugoslavya

Okiç Üsküp'te çıkan *Bayrak* gazetesinin 1959 yılına ait bir sayısında kaynak gösterilmeksizin bânisinin Hacı Evrenos soyundan Ali Bey olduğu ve caminin 930'da (1524) yapıldığının belirtildiğini yazmaktadır. 1953-1963 yıllarında yapılan tamir sırasında minareye geçit veren kapının üstünde tahrip edilmiş bir kitâbe bulunmuştur. Okiç ikinci rakamı okunamayan bu kitâbedeki tarihin 928 (1522) veya 988 (1580) olabileceğini ileri sürmektedir. Bayraklı Cami gerçekten 928'de yapılmışsa, Belgrad'ın fethinin hemen arkasından şehirde inşa edilen ilk camidir.

Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinde adına rastlanmayan bu caminin o devirde başka bir ad ile tanınması muhtemeldir. Nitekim E. Hakkı Ayverdi XVIII. yüzyıla ait bir evkaf defterinde (def. 757, 16, s. 2), "Vakf-ı Câmî-i Şerîf-i Hüseyin Ket-hüdâ, el-Ma'rûf Câmî-i Şerîf-i Bayraklı der Varoş-ı Mahrûsa-i Belgrad" başlığı ile bu caminin kaydını bulmuştur. Divna Durîç-Zamolo'ya göre ise cami XVII. yüzyıl sonlarında çizilen Belgrad planlarında işaretlenmiş ve bir ihtimale göre 1660-1688 yılları arasında yapılmıştır. Bu araştırmacı caminin Sultan II. Süleyman (1687-1691) tarafından yaptırıldığı yolunda bir rivayet bulunduğuna da işaret ederek bir adının da Çuhacı (Çokadzi) Hacı Ali Bey (veya Paşa ?) Camii olduğunu yazar. Belgrad Avusturya tarafından işgal edildiğinde cami 1717-1739 yılları arasında Katolik kilisesine çevrilmiş ve Cizvit tarikatına tahsis edilmiştir. 1728'de yapılan bir tahrirde 888 numara ile Cizvitler'in idaresinde bir kilise olarak işaretlenmiştir. Tayyib Okiç de 1953-1963 yılları arasındaki tamir sırasında son cemaat yeri altında bulunan mezarlardaki iki iskeletin, cesetlerin yatış durumlarına göre hristiyan olduklarını tesbit etmiştir.

Belgrad 1739'da Avusturyalılar'dan geri alındıktan sonra 1741'de Hüseyin Ket-hüdâ tarafından cami tamir ve ihya edilmiş ve buraya Hüseyin Kâhya (Husein-céhajina) veya Kâhya Bey (Céhaja-begova) Camii denilmiştir. Ancak XVIII. yüzyıldaki bu tamirden sonra muvakkithâne olarak da kullanılan caminin, minaresine belirli saatlerde bayrak çekildiğinden, halk arasında Bayraklı Cami adı yerleşmiştir. Nitekim 1789 yılında çizilen bir planda caminin yanındaki sokak bu adla işaretlenmiştir. Belgrad'ın üçüncü işgalinden (1789-1791) sonra bütün camiler gibi Bayraklı Cami de herhalde harabe haline gelmiş bir durumda olmalıdır. Bu işgal sırasında Belgrad camilerinde cereyan eden korkunç sahnelerin burada da geçtiğine ihtimal verilir. Belgrad'ın kesin olarak elden çıkması tarihi olan 19 Eylül 1867'ye kadar müslüman cemaat tarafından bakımı sürdürülen ve kullanılan Bayraklı Cami, Knez Mihail Obrenović'in 18 Mayıs 1868 tarihli iradesiyle, hademesine Sırp Devleti tarafından maaş verilmek suretiyle resmen İslâm cemaatine tahsis edilmiştir. Bundan sonra bir ara kapatılan cami 1311'de (1893-94) Sultan II. Abdülhamid'in baskısı ile bir tamir daha görmüştür. Bunu belirten Tevfik adlı bir şairin yazdığı ve el yazması levha halinde olan uzun bir tarih manzumesinde Padişah II. Abdülhamid'e ve Sırp Kralı Aleksandr Obrenović ile belediyeye teşekkür edilmektedir. Okıç'ın ifadesine göre veliaht Yüsf İzzeddin Efendi I. Dünya Savaşı yıllarında Almanya'ya giderken uğradığı Belgrad'da Bayraklı Cami'ye güzel bir halı hediye etmiştir. II. Dünya Savaşı sırasında cami top mermileri isabetiyle zarar görmüş, 1945'ten sonra bir ara, içine namaz kılar vaziyette bal mumu mankenler konularak acayip bir müze yapılması da düşünülmüştür. 1953-1963 yılları arasında yapılan bir tamirin birçok bakımından hatalı olduğu görülmektedir. Vakıtle 250'ye yakın camisi olan Belgrad'ın

ayakta kalabilen bu son camisi bugün hâlâ esas görevini sürdürmektedir.

Bayraklı Cami tamamen kesme taştan inşa edilmiş olup basit bir mimariye sahiptir. Her bir kenarı dıştan 12,80 m. olan bir kare biçimindedir. Üzeri 10,20 m. çapında bir kubbe ile örtülmüştür. Rumeli camilerinde biraz yüksek olan sekizgen biçimli kasnak son tamirde mimari üslubuna çok aykırı düşecek biçimde aşırı yükseltilmiştir. Caminin son cemaat yeri tamamen kaldırılmış, bütün pencerelere Türk mimarisinde benzeri olmayan şebekeler takılmış, alt sıra pencereler dikdörtgen olması gerekirken sivri kemerli yapılmış ve esas cümle kapısına çok ters düşen yuvarlak kemerli bir kapı açılmıştır. Yeni inşa edilen şadırvan ise hem çirkin hem de kullanışsızdır. Cami 1930'dan sonra ibadetler dışında reisüllemâlık tevcihi gibi önemli dinî toplantıların yapıldığı bir merkez olma özelliğini de kazanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

D. Durić-Zamolo, "Beograd kao orijentalna varoš pod Turcima, 1521-1867", *Arhitektonsko-urbanistička*, Beograd 1977, s. 23-25, rs. 2-3; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri III*, s. 11-12, rs. 874-875; M. Deliç, "Turkske starine u Beogradu", *Beogradske opštinske novine*, sy. 1-3, Beograd 1937, s. 69-70; A. Hadžić, "Bajrakli-džamija u Beogradu", *Godišnjak Muzeja grada Beograda*, IV, Beograd 1957, s. 93-101; Lj. Nikić, "Džamije u Beogradu", a.e., V (1958), s. 163-164; H. Şabanović, "Urbani razvitak Beograda od 1521 do 1688 godine", a.e., XVII (1970), s. 26-27; Tayyib Okıç, "Belgrad'daki Bayraklı Camii", VD, X (1973), s. 385-401.

SEMAVİ EYİCE

BAYRAKTAR

Osmanlı askerî teşkilâtında
bir bölük veya birliğin
bayrağını taşımakla görevli kimse.

"Bayrak tutan, taşıyan" anlamına gelen bayraktar (bayrakdar), Türkçe **bayrak** kelimesiyle Farsça **dârdan** (sahip olan) oluşmuştur; çok defa **alemdar*** ve ba-

Bayraktar
(M. Şevket
Paşa,
Osmanlı
Teşkilât ve
Kıyâfet-i
Askeriyesi,
İÜ Ktp., TY,
nr. 9391)

zan da **sancaktar*** kelimeleriyle aynı anlamda kullanılmıştır.

Osmanlılar'da gerek merkez kuvvetlerini oluşturan kapıkulu ocaklarından her bölük ve ortanın, gerekse taşra kuvvetlerinden her birliğin çeşitli renk ve şekillerde bayrakları, buna bağlı olarak bazan **bayrakçı** da denilen bayraktarları vardı. Yeniçeri ağasının maiyetini teşkil eden ağa gediklilerinden bir görevli, ocağın en büyük bayrağı olan İmâm-ı Âzam bayrağını (bk. BAYRAK) taşıy ve kendisine **başbayraktar** denirdi. Padişahın özel bayraktarı olan emîr-i alem (mîrîalem) özengi ağalarından olup sarayın yüksek rütbeli görevlilerindendi.

Bayraktar kıyafet olarak ince entari üstüne kırmızı cübbe ile kırmızı şalvar giyerdi. Başına mavi bir külâh takar, bu külâhın alt kısmına beyaz sarık sarar, ayağına ise çizme giyerdi.

Osmanlı idaresindeki Arnavutluk'ta bazı kabile başkanlarına da bayraktar denirdi. Bunların mahallî idarede önemli imtiyazları vardı.

BİBLİYOGRAFYA :

Marsigli, *Osmanlı İmparatorluğunun Askerî Vaziyeti*, s. 81; Uzunçarşılı, *Kapukulu Ocakları*, I, 236, 290-292, 403; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, I, 406; Pakalın, I, 181; TA, V, 473; H. Bowen, "Bayrakdâr", *El²* (Fr.), I, 1169.

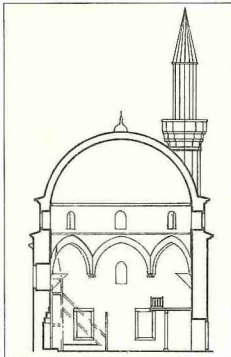
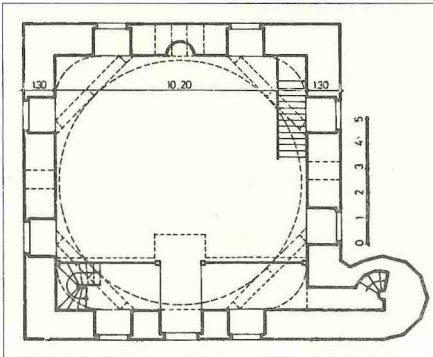

ABDÜLKADİR ÖZCAN

BAYRAKTAR CAMİİ

Kıbrıs'ta, adanın fethi sırasında
surlara ilk bayrağı diken
alemdarın hâtrasına yaptırılan cami.

İnşa tarihi kesin olarak bilinmeyen Bayraktar Camii'ne Şehid Alemdar Camii de denildiğine göre, Kıbrıs'ın fethi sırasında (9 Eylül 1570) Lefkoşe Kalesi'n-

Bayraklı
Cami'nin
plan ve
kesiti
(Ayverdi,
III, resim
876-877)